

УДК 94(477.51):352«1914/1917»

П.С. Гринь

НІЖИНСЬКЕ ПОВІТОВЕ ЗЕМСТВО В РОКИ І СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1914–1917 р.).

Стаття присвячена діяльності органів земського самоврядування Ніжинського повіту в роки І Світової війни. Аналізуються структурні та функціональні зміни в його діяльності. З'ясується ступінь ефективності Ніжинського повітового земства в справі вирішення проблем воєнного часу.

Ключові слова: місцеве самоврядування, земство, Ніжинський повіт, І Світова війна.

Вдосконалення органів місцевого самоврядування в сучасній Україні зумовлює інтерес до вивчення вітчизняного досвіду у цій сфері діяльності. Від ефективності роботи установ місцевого самоврядування залежить культурно-господарська розбудова не тільки міст і регіонів, а й країни загалом. Використання творчої сили місцевого самоврядування сприяє гармонійному поєднанню історичних традицій суспільного розвитку й новаторських форм громадського буття, консолідації суспільства, подоланню у ньому споживчих тенденцій, перетворенню громадянина з інертного спостерігача суспільних процесів на їх активного учасника. Вирішення цих складних економічних та гуманітарних завдань вимагає дедалі ширшого залучення до їх здійснення всіх верств населення. Цьому може слугувати вивчення досвіду роботи Ніжинського повітового земства в період 1914–1917 років.

Метою даної статті є установлення особливостей діяльності органів земського самоврядування в роки І Світової війни (до початку Лютневої революції) на прикладі Ніжинського повітового земства Чернігівської губернії.

Окреслена проблематика привертає увагу вітчизняних дослідників найперше в ракурсі з'ясування ефективності місцевого самоврядування в справі подолання породжених війною соціальних катаклізмів. Загальні аспекти цієї теми висвітлені у працях О. Доніка [12], І. Сулиги [20], І. Миколаєнка [19]. Окремим напрямком діяльності районних, губернських та повітових земських установ, зокрема надання допомоги пораненим військовослужбовцям та біженцям, забезпечення військових частин продовольством присвячені праці Л. Жванко [14], Н. Загребельної та І. Коляди [18]. Водночас маємо констатувати, що регіональний вимір функціонування земського самоврядування на території Наддніпрянської України в роки І Світової війни не отримав належного висвітлення у вітчизняній історіографії. Так питанню діяльності Ніжинського повітового земства у досліджуваний період у роботі В.М. Ємельнова присвячено лише кілька сюжетів [13]. Губернський контекст при цьому взагалі не представлений у наукових напрацюваннях.

Загалом, досліджуючи земство в роки І Світової війни, треба відзначити, що структура та керівні органи земського самоуправління не зазнали докорінних змін. Порядок їх формування та функціонування визначався «Положенням про земські установи» 1890 р., який обмежував демократичні засади виборів до земств та підпо-

рядковував їх органам державної влади, найперше губерньській адміністрації.

У досліджуваний період земські збори Ніжинського повіту, очолювані М. Висоцьким, склалися з 17 гласних. З їх числа було сформовано 5 постійних комісій. Кожна з них складалася, зазвичай, із голови та 2–4 членів, котрі щорічно переобиралися. Очолювана І. Почекою ревізійна комісія найперше займалася питанням контролю фінансової діяльності підпорядкованих Ніжинському земству установ (школи, сільськогосподарські товариства, дослідні станції тощо) [2, с. 15]. Кошторисна комісія на чолі з А. Сериком займалася складанням кошторисів різноманітних земських ініціатив. З нею особливо тісно співпрацювала підготовча комісія. Вона під головуванням А. Забіли готувала проектну документацію цих ініціатив, зокрема будівництва та ремонту доріг [3, с. 43]. Головою будівельної комісії був М. Висоцький. Її діяльність зосереджувалася найперше на будівельних та ремонтних роботах [4, с. 27]. Нарешті, санітарною комісією, яка координувала протиепідемічні заходи в повіті, керував С. Синдеревський [5, с. 76].

Виконавчим органом земських зборів була управа. Ніжинська повітова управа складалася з голови та семи членів, яких обирали на трирічну каденцію. В роки І Світової війни її головою був С. Синдеревський. Так само як і збори, управа контролювалася губернатором та його канцелярією.

Перша світова війна стала масштабним потрясінням, з яким державний механізм Російської імперії від самого початку не міг впоратися самотужки. Налагодження забезпечення фронту, найперше організація тилу, вимагало дієвої участі у цій справі всього суспільства. В результаті було прийнято рішення реалізувати давнє прагнення учасників земського руху – створити комплексну загальнодержавну земську організацію, орієнтовану на виконання конкретних потреб воєнного часу. Нею став Всеросійський земський союз (далі ВСЗ).

30 липня 1914 р. в Москві відбувся Всеросійський земський з'їзд, на якому було прийнято рішення про утворення ВСЗ [12, с. 3]. Він брав участь у вирішенні наступних соціо-гуманітарних проблем: евакуація, лікування та утримання поранених, організація шпиталів та формування їх кадрового складу, надання допомоги біженцям і т. д.

Для оперативної роботи на місцях при повітових земствах створювалися місцеві комітети ВСЗ. В Ніжинському повіті він постав 8 вересня 1914 р. Головою був обраний предводитель дворянства М. Висоцький. До складу комітету входили гласні земських зборів І. Почека, К. Модзеленський, М. Адасовській, земській лікар М. Галицький, голова повітової управи С. Синдаревський, члени управи Г. Забело і М. Моругій [6, с. 64].

Доповнення структури органів земського самоврядування супроводжувалося і розширенням їх повноважень. До війни земства зосереджувалися на господарсько-розпорядчій та інфраструктурній діяльності. До переліку їх обов'язкових функцій входило сприяння економічного розвитку

повіту, розвиток та утримання його транспортної інфраструктури, розширення мережі публічних закладів, найперше освітніх та медичних [7, с. 38]. Із утворенням Ніжинського комітету ВСЗ до основних завдань земства додалися нові: допомога хворим і пораненим військовослужбовцям, утримання біженців та постачання армії провізією.

Загалом у діяльності Ніжинського повітового земства в роки I Світової війни можна виділити економічний та соціальний напрямки.

У сукупності економічних ініціатив Ніжинського повітового земства першість традиційно утримувало сільське господарство. 15 січня 1914 р. було схвалено рішення про відкриття Носівської сільськогосподарської станції, яка мала забезпечити селян повіту новим посівним матеріалом. Проте, у повній мірі розгорнути діяльність станції не вдалося. Початок її фактичної роботи співпав із першою хвилею мобілізації до діючої армії, під яку потрапили завідувач відділом тютюництва М. Ренський і метеоролог І. Логвиненко. З цим пов'язане і подорожчання врожаю, адже спеціалістів, як і робочих рук, не вистачало [8, с. 96].

В умовах війни активізувалась і будівнича діяльність земства, яка мала задовольнити зростаючий попит на медико-санітарні установи армії й тилу. На теренах Ніжинського повіту знаходилось 4 лікарні і декілька амбулаторій. В 1914 р. Ніжинське повітове земство виділило 10385 крб. 34 коп. на будівництво двох лікарень в Лосинівці і Носівці [9, с. 54].

Згідно зі статутом, земська каса дрібного кредиту мала власний капітал, який надавався в кредит. Починаючи з 1915 р. земство звернулося до позичальників з вимогою виплати раніше наданих кредитів. Проте, повністю виконати це завдання не вдалося. На 1917 р. в касі Управи утворився відчутний дефіцит на суму 425037 крб., що поставило земство у край скрутне матеріальне становище й фактично заблокувало реалізацію багатьох ініціатив [10, с. 69].

У соціальній сфері діяльності Ніжинського повітового земства особлива увага приділялася наданню медичної допомоги військовим. Вже в перший місяць війни в Ніжинському повіті було облаштовано 3 госпіталі на 210 ліжок, а на початок 1916 р. був створений ще один на 170 ліжок. Витрати на одне ліжко-місце становили щонайменше 3,5 крб. на добу, а норма на харчування одного пацієнта на початку війни сягала 40 коп., в 1917 р. – 90 коп. [17, с. 105].

Масові переміщення населення, особливо ж біженців, зумовили поширення в Ніжинському повіті епідемії тифу. Для боротьби з ним в Ніжині, Носівці та Лосинівці були облаштовані тифозні бараки із кількістю ліжок від 12 до 24. Загальні суми витрат лише на їх облаштування становили 61657 крб. [11, с. 38].

Також проводилася робота по наданню матеріальної допомоги воїнам та їх сім'ям, біженцям, для чого збиралися продукти харчування, одяг, взуття, предмети першої необхідності. Було утворену спеціальну комісію, яка на грудень 1915 р. зібрала одягу і взуття на 4223 крб. 70 коп., білизни – на 2122 крб. 10 коп., продуктів харчування – на 1614 крб. [16, с. 78].

Забезпечення армії найнеобхіднішим відбувалося безперервно протягом всієї війни. З серпня 1914 р. проходила заготівля сухарів для військових, а вже з грудня 1914 р. 44-й артилерійській бригаді було передано 500 теплих сорочок, 150 овечих курток та багато інших речей [15, с. 97].

Таким чином, у роки I Світової війни Ніжинське повітове земство активно залучалось до вирішення проблем воєнного часу. Поряд із традиційними функціями воно надавало величезну допомогу армії й фронту, успішно вирішувало нові соціальні проблеми, що були породжені війною. Запорукою цього стало максимальне залучення фінансового і кадрового потенціалу.

ПОСИЛАННЯ

1. Державний архів Чернігівської області (далі – ДАЧО), ф. 342, оп. 1, спр. 1864.
2. ДАЧО, ф. 342, оп. 1, спр. 1865.
3. ДАЧО, ф. 342, оп. 1, спр. 1869.
4. ДАЧО, ф. 342, оп. 1, спр. 1870.
5. ДАЧО, ф. 342, оп. 1, спр. 1872.
6. ДАЧО, ф. 342, оп. 1, спр. 1893.
7. ДАЧО, ф. 342, оп. 1, спр. 1898.
8. ДАЧО, ф. 342, оп. 1, спр. 1908.
9. ДАЧО, ф. 342, оп. 1, спр. 1913.
10. ДАЧО, ф. 342, оп. 1, спр. 1916.
11. ДАЧО, ф. 342, оп. 1, спр. 1925.
12. Донік О.М. Всеросійський земський союз в Україні: структура, напрямки та результати діяльності / О.М. Донік // Український історичний журнал. – К., 2014. – Вип. 3. – С. 22–31.
13. Ємельянов В., Коновальчук В., Дмитренко Н. З історії Ніжинського земства (1864–1918 рр.) / В. Ємельянов, В. Коновальчук, Н. Дмитренко. – Ніжин, 2012. – 116 с.
14. Жванко Л.М. Біженці Першої світової війни: український вимір (1914–1918 рр.) / Л.М. Жванко. – Харків, 2012. – 568 с.
15. Журнали Нежинского Уездного Собрания 1914 г. – Нежин, 1914. – 479 с.
16. Журнали Нежинского Уездного Собрания 1915 г. – Нежин, 1915. – 532 с.
17. Журнали Нежинского Уездного Собрания 1916 г. – Нежин, 1916г. – 468 с.
18. Загребельна Н.І., Коляда І.А. Велика війна: українство і благодійність (1914–1917 рр.) / Н.І. Загребельна, І.А. Коляда. – К., 2006. – 349 с.
19. Миколаєнко І.М. З досвіду діяльності земських установ на території України (1864–1919) / І.М. Миколаєнко // Вісник Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка. Історія. – К., 2002. – Вип. 63–64. – С. 32–43.
20. Сулига І.Г. Південно-західні комітети Всеросійського земського союзу в Україні на початку Першої світової війни / І.Г. Сулига // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – К., 2001. – Вип. 3. – С. 234–239.

Гринь П.С. Нежинское уездное земство в годы I Мировой войны (1914–1917 гг.)

Статья посвящена деятельности органов земского самоуправления Нежинского уезда в годы Первой мировой войны. Анализируются структурные и функциональные изменения в его деятельности. Выясняется степень эффективности Нежинского уездного земства в деле решения проблем военного времени.

Ключевые слова: местное самоуправление, земство, Нежинский уезд, I Мировая война.

Hrin P.S. Nizhyn uyezd zemstvo in the years of The First World War (1914–1917).

The article is devoted to the activities of the zemstvo government in Nizhyn uyezd in the years of The First World War. The author analyzes the structural and functional changes in its activities and identifies the degree of efficiency of the Nizhyn uyezd zemstvo in addressing the problems of war.

Key words: local government, zemstvo, Nizhyn uyezd, The First World War.

29.02.2017 р.

J